

Araştırma Makalesi • Research Article

Relationship Between Openness And Poverty: The Case Of Türkiye¹

Dışa Açıklık ve Yoksulluk İlişkisi: Türkiye Örneği

Selen YILMAZ UZLAŞIR²

Özlem ÖZTÜRK ÇETENAK³

ARTICLE INFO

Article history:

Received: 7 March 2024

Received in revised: 21 May 2024

Accepted: 22 May 2024

Keywords:

Openness

Financial Openness

Poverty

VAR Analysis

ABSTRACT

The relationship between openness and poverty has been the subject of much recent research. Poverty is one of the biggest problems the world faces today. The most important aspect of any poverty analysis concerns the definition and measurement of poverty. While traditional trade theory predicts welfare gains from openness at the country level through specialization, investment in innovation, increased productivity or better resource allocation, the theoretical impact of trade on the poor remains unclear. Moreover, empirical results have been inconsistent on this point, revealing that developing countries do not equally benefit from the opportunities created by increased access to markets in the developed world. This study seeks to answer the question of whether trade and financial openness reduces poverty in the case of the Turkish economy. In the study, the impact of trade and financial openness on poverty in the Turkish economy for the period 1987-2021 is analyzed using the time series method. In the analysis, while per capita consumption expenditure data is used for the poverty dependent variable, a new series is calculated for the trade openness variable using data from the World Bank. As a result of the VAR analysis, it is concluded that trade and financial openness reduces poverty. Granger causality analysis revealed a unidirectional causality relationship between poverty and FDI, which is used as an indicator of financial openness.

MAKALE BİLGİSİ

Makale geçmişi:

Başvuru tarihi: 7 Mart 2024

Düzeltilme tarihi: 21 Mayıs 2024

Kabul tarihi: 22 Mayıs 2024

Anahtar Kelimeler:

Dışa Açıklık

Finansal Açıklık

Yoksulluk

VAR Analizi

ÖZ

Dışa açıklık ve yoksulluk arasında ki ilişki son zamanlarda birçok araştırmaya konu olmuştur. Yoksulluk dünyanın bugün karşı karşıya kaldığı en büyük sorunlardan biridir. Herhangi bir yoksulluk analizinin en önemli yönü, yoksulluğun tanımlanması ve ölçülmesi ile ilgilidir. Geleneksel ticaret teorisi uzmanlaşma, yeniliğe yatırım, üretkenliğin artırılması veya daha iyi kaynak tahsisi yoluyla ülke düzeyinde açıklıktan kaynaklanan refah kazanımlarını öngörürken, ticaretin yoksullar üzerindeki teorik etkisi belirsizliğini korumaktadır. Ayrıca ampirik sonuçlar bu noktada örtüşmemiş ve gelişmekte olan ülkelerin, gelişmiş dünyadaki pazarlara erişimin artmasıyla ortaya çıkan fırsatlardan eşit derecede yararlanamadıklarını da ortaya çıkarmıştır. Bu çalışma, ticari ve finansal açıklık yoksulluğu azaltır mı? sorusuna Türkiye ekonomisi örneğinde cevap aramaktadır. Çalışmada Türkiye ekonomisinde 1987-2021 dönemi için ticari ve finansal açıklığın yoksulluk üzerindeki etkisi zaman serisi yöntemi kullanılarak incelenmektedir. Yapılan analizde yoksulluk bağımlı değişkeni için kişi başı tüketim harcaması verisi kullanılırken, ticari açıklık değişkeni için ise Dünya Bankası'ndan alınan veriler kullanılarak yeni bir seri hesaplanmıştır. Yapılan VAR analizi sonucunda ticari ve finansal açıklığın yoksulluğu azalttığı sonucuna ulaşılmıştır. Granger nedensellik analizleri sonucunda da yoksulluk ve finansal açıklığın göstergesi olarak kullanılan doğrudan yabancı yatırımlar arasında tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.

¹ Bu çalışma Doç. Dr. Özlem Öztürk Çetenak danışmanlığında Selen Yılmaz Uzlaşır tarafından hazırlanan doktora tezinden türetilmiştir.

² Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, selenymz90@gmail.com

³ Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, ozlem.ozturkçetenak@hbv.edu.tr

GİRİŞ

Son yüzyılda artan ticaret akımları sayesinde ülkeler giderek daha birbirine bağlı ve uluslararası ticaret de, gelişmekte olan ülkelerin gelişme yolunda kullandıkları önemli bir araç haline gelmiştir. "Ticaret serbestisi" terimi, ülkeler arasında ürünlerin ticareti üzerindeki kısıtlamaların veya engellerin kaldırılması veya azaltılması anlamına gelir. Bu kavram, tarife (vergiler ve ek ücretler gibi) ve tarife dışı (lisans kuralları, kotalar, sübvansiyonlar ve diğer kısıtlamalar gibi) engellerin ortadan kaldırılmasını veya azaltılmasını ifade eder (Ahmed, 2012). Anowor vd. (2013) ticaretin serbestleştirilmesini uluslararası ticaretin önündeki engelleri azaltma veya ortadan kaldırma süreci olarak tanımlamıştır. Serbest ticaretin yoksulluk üzerindeki etkisi literatürde uzun yıllardır tartışılmasına rağmen genel kanı bu etkinin doğrudan değil dolaylı bir etki olduğu üzerinedir. Ticaretin yoksulluğu etkili bir şekilde azaltma yeteneği, ekonomik ve kurumsal koşulların çok yönlü bir kombinasyonuna bağlıdır, bu nedenle ticarete açıklık ile yoksulluk arasındaki ilişki ne kesin ne de doğrudandır (Alkire ve Roche, 2011). Mikroekonomik, makroekonomik ve sosyokültürel faktörlerin tümü yoksulluğa katkıda bulunsa da, ticaretin serbestleştirilmesi, devlet geliri, ürün fiyatları ve hanehalkı geliri üzerindeki etkileri yoluyla yoksulluk üzerinde bir etkiye sahiptir (Manson vd, 2007). Geleneksel ticaret teorisi serbest ticaretin herkesin yararına olacağını savunsa da, ticaretin serbestleşmesiyle ortaya çıkan indirimli tarifeler nedeniyle, ithal ürünler daha uygun fiyatlı ve yerli ürünlere göre daha cazip hale geldiğinden ithalat artacak ve yerli üreticiler daha büyük rekabetle karşı karşıya kalacaktır. Yine ihracat artışıyla GSYİH'da meydana gelecek olan artışla birlikte yükselen marjinal ithalat eğilimi nedeniyle, ticaretin serbestleştirilmesi ithalatın genişlemesini daha da teşvik edecektir. Böylece, GSYİH yıllık olarak arttıkça ithalat da artacaktır. Ticaretin serbestleştirilmesi konusu ve bunun yoksulluk üzerindeki etkileri, hem uluslararası hem de yerel düzeyde tartışılmaya devam etmiştir. Literatürdeki çalışmaların dayandığı iktisat teorileri ve kullandıkları modellerdeki farklılıklar bu ilişki ile ilgili çok farklı görüşlerin ortaya çıkmasının temel nedenlerindedir.

Uluslararası ticaret teori ve politikası, iktisadi düşüncenin en eski dallarından biridir. Eski Yunanlılardan günümüze hükümet yetkilileri, aydınlar ve ekonomistler ülkeler arasındaki ticaretin belirleyicileri üzerinde kafa yormuş, ticaretin ekonomilere fayda mı yoksa zarar mı getirdiğini sormuş ve daha da önemlisi hangi ticaret politikasının en iyi olduğunu belirlemeye çalışmışlardır.

Yoksulluk karmaşık ve çok boyutlu bir olgudur ve literatürde nasıl tanımlanması ve ölçülmesi gerektiği konusunda önemli tartışmalar vardır. Bununla birlikte, yoksullukla ilgili literatürün büyük çoğunluğu mutlak bir gelir veya tüketim metriği benimsemektedir. Nijerya Merkez Bankası (2010) yoksulluğu, bireyin temel gıda, barınma eksikliği ve düşük gelir de dahil olmak üzere birçok boyuttan oluşan ve onurlu bir şekilde hayatta kalmak için gerekli temel mal ve hizmetlerin elde edilememesiyle sonuçlanan, refahta gözle görülür bir eksiklik olarak tanımlamıştır. Bu daha geniş tanım, yoksulluğun hem göreceli hem de mutlak tanımlarını vurgulamaktadır. Yoksulluğun sadece fiziksel ihtiyaçlardan yoksunluk olmadığını, sosyal ihtiyaçları da içerdiği gerçeğini ön plana çıkarmaktadır. Fakir bir hane, Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinin en alt basamağında yer alır. Temel gıda, temiz su ve okul ücretlerini ödeme olanağından yoksun olan yoksul bir hane, hastalık ve enfeksiyonlara açıktır, bu da düşük üretkenlik düzeyine ve dolayısıyla düşük gelir düzeyine yol açar.

Yoksul grupların ve bunların karakteristiklerinin tanımlanmasındaki mevcut bilgi büyümekte olsa da hala sınırlıdır. Yoksul kişilerin ticaret liberalizasyonu ile elde etmesi muhtemel varlıklara (beceri, sermaye, arazi vb.) sahip olup olmadıkları, piyasalarla ne ölçüde etkileşime girdikleri, belirli ticaret politikası değişikliğinin bunları nasıl etkilediği hakkında daha fazla bilgiye ihtiyaç duyulmaktadır. Yoksulluk, disiplinin doğuşundan bu yana birçok iktisatçının kafasını karıştıran bir sorundur. İktisadın bir bilim olarak, yöntem ve modellerin giderek daha karmaşık hale geldiği kapsamlı gelişimine rağmen, dünyadaki aşırı yoksulluk henüz ortadan kalkmış değildir. Özellikle son yüzyılda dünyanın büyük bir bölümünün gördüğü hızlı ekonomik büyümeye rağmen durum değişmemiştir. Serbest ticaret ve ekonomik büyümenin yoksulluğun azaltılmasına yol açtığına dair neo-liberal görüşün ortaya attığı fikir, son yıllarda uluslararası toplumda hakim paradigma haline gelmiştir. Bu, IMF'nin, Dünya Bankası'nın ve aynı zamanda Avrupa Birliği'nin yol gösterici ilkesi olmuştur. Dünyanın en fakirleri genellikle açtır, eğitime çok daha az erişime sahiptir, düzenli olarak

geceleleri ışık yoktur ve kötü sağlıktan mustarıptirler. Yoksulluğa karşı ilerleme kaydedilmesi bu nedenle en acil küresel hedeflerden biridir.

Yoksulluğun azaltılması bir kalkınma hedefidir; demokrasi ve insan haklarının geliştirilmesi bu amacı desteklemektedir. Demokrasi ve insan hakları yaklaşımı, hükümetlerin kalkınma hedeflerine yönelik taahhütleri konusunda halka karşı sorumlu olduklarını belirtmektedir. Yoksulluğun sürdürülebilir bir şekilde azaltılması, yüksek ekonomik büyüme oranlarının yanı sıra, küresel ekonomideki tüm ülkelerin eşit şartlarda tam ve etkili katılımını gerektirmektedir. Bununla birlikte, şimdiye kadar çoğu gelişmekte olan ülke hızla artan uluslararası ticaret, yatırım ve sermaye akışından ya da bilgi teknolojisindeki devrimden çok az fayda sağlamıştır. Öte yandan, küresel tartışmalarda, özellikle serbest ticaretin yoksulları olumsuz etkilediğini ve eşitsizliği artırdığını savunan küreselleşme karşıtı hareketlerde bir bölünme gözlemlenmektedir. Akademik dünyada ticaretin serbestleşmesi ve yoksulluğa olası etkileri konusunda da bir fikir birliği yok gibi görünmektedir.

Ekonomik küreselleşme, ulusal ekonominin küresel ekonomi sistemiyle bütünleşme sürecidir (Fakih, 2002). Bir ülkenin uluslararası ticarete açıklığının artması ile belirlenmektedir. Ekonomik küreselleşme, etkileşimli bir ekonomik ilişki yaratacak, ayrıca mal ve hizmet akışı ülkeler arasındaki ticareti şekillendirecektir. Küreselleşme süreci, bireysel olarak hükümetin politikası veya düzenlemesi tarafından değil, küresel pazar gücü tarafından yürütüldüğü için hükümetin kontrolü ortadan kalkacaktır. Ticari açıklık, bir ülkenin ekonomik büyümesini etkileyecektir çünkü tüm uluslar uluslararası pazarda rekabet edecektir (Todaro ve Smith, 2006).

Küreselleşmenin hem olumlu hem de olumsuz etkileri vardır. Olumlu etkileri, karşılaştırmalı üstünlük nedeniyle milli gelirin artması, küresel sermayenin ülkeye girişinin kolaylaşması, teknolojinin yayılması, insan hakları aktarımı ve bir ulustaki refahı artırabilecek şekilde iş fırsatlarının artmasıdır. Bu fikirlere dayanarak, Dünya Ticaret Örgütü ve ekonomistler, küreselleşmenin ekonomik büyümeyi hızlandıracağını ve yoksulluğu azaltacağını söylemektedirler. Küreselleşmenin olumsuz etkileri ise, daha az vasıflı ve daha az sermayeli ülkelerin zayıflaması, az gelişmiş bir ülkenin uluslararası ticarete zayıf yönetimi, gelişmekte olan ülkelerde işçi sömürsü, istikrarsız küresel sermaye piyasası riski, ulusal kültürel öğelerin zayıflaması gibi durumlardan oluşmaktadır (Mutascu ve Fleischer, 2011).

Küreselleşme ve yoksulluk, haklarında hâlâ çok az şey bilinen çok boyutlu konulardır. Bu karmaşıklığın birkaç nedeni olarak; ciddi ölçüm ve tanım eksikliklerinin bulunması; yapılan analizlerin sonuçlarının farklı olması ve farklı politika çıkarımları gerektirmesidir. Küreselleşmenin yoksulluk, eşitsizlik ve daha genel olarak sosyal kalkınma üzerindeki etkileri hakkındaki tartışma, kitle iletişim araçlarının ve siyasi tartışmanın merkezinde yer alırken, ekonomik analiz henüz emekleme aşamasındadır. Bu doğrultuda bu çalışmada küreselleşmesinin ekonomik ayağı dikkate alınarak tamamen dışa açıklık (ticari ve finansal) ve yoksulluk ilişkisine odaklanılacaktır.

1. DIŞ TİCARET TEORİLERİ VE YOKSULLUK İLİŞKİSİ

Ricardo ülkelerin üretim maliyetlerindeki farklılıkların emek verimliliğindeki farklılıklardan kaynaklandığını ileri sürülmüş ancak bu farkın nedenini açıklamadığı için teorisi yoğun eleştiri almıştır. Heckscher ve Ohlin'nin birbirinden bağımsız yaptıkları çalışmalar ile şekillenen Faktör Donatımı Teorisi, emek değer teorisinin yarattığı problemleri ortadan kaldırarak ülkelerin dış ticaret yapısını faktör donatımları ile ilişkilendirmiştir. Bir ülkenin faktör donatımı sahip olduğu emek ve sermaye miktarı tarafından belirlenir. Ülkeler sahip oldukları faktör yoğunluklarına göre emek zengini veya sermaye zengini ülkeler; ürünler ise emek yoğun ve sermaye yoğun ürünler olarak sınıflandırılır. Heckscher-Ohlin Teorisi'nde, karşılaştırmalı üstünlük teorisi temelde kabul edilir ancak karşılaştırmalı üstünlük yapısını ülkelerin faktör donatımları belirler. Teoriye göre emek faktörüne bolca sahip olan

ülkeler emek yoğun mallar; sermaye faktörüne bolca sahip ülkeler ise sermaye yoğun mallar üretir ve ihraç eder. Faktör Donatımı Teorisine göre bu tür bir uzmanlaşmaya gidilerek yapılan serbest ticaret sayesinde, üretim faktörleri fiyatları zamanla ülkeler arasında birbirine yakınsayacaktır (Seyidoğlu, 2015). Sonuç olarak uluslararası piyasalarda tüm mallar üretilebileceği en düşük maliyetle üretilip satılacağından tüketicilerin refah seviyesi yükselecektir. Ayrıca uluslararası uzmanlaşma sayesinde ülkeler kaynak kullanımında etkinlik sağlamış, ihracat yapmaya başlamış, ürünlerini uluslararası fiyattan satabilme şansı yakalamış ve ihracat gelirlerini artırmış olacaktır. Zamanla değişime uğrayan uluslararası ticaretin yapısını açıklamakta yetersiz kalan Heckscher-Ohlin modelinin eksiklikleri bu modelden türetilen farklı teoremlerle tamamlanmıştır. Bunlardan biri endüstri içi ticaret modelidir. Model aynı faktör donatımına sahip ülkeler arasındaki ticareti açıklamaya odaklanmıştır. Modele göre, benzer faktör donatımına sahip ülkeler arasındaki ticaret, genellikle aynı sektöre ait farklılaştırılmış malları alıp satmak şeklindedir. Heckscher-Ohlin modelinden türetilen bir diğer teori Stolper ve Samuelson'a ait Gelir Dağılımı teorisidir. Teoreme göre ülkelerin faktör yoğunlukları ve dış ticaret politikaları, gelir dağılımı ve refahı üzerinde etkili olacaktır. Serbest dış ticaret sayesinde ülkede bol olan faktörün geliri artarken, kıt olan faktörün geliri azalacaktır. Rybczynski Teoremi'nde ise bir faktörün arzı artarsa, onu yoğun kullanan sektörde üretim hacmi artarken, diğer malın üretim hacmi azalarak, burada istihdam edilen faktörler arzı artan sektöre kaymaktadır.

Yeni Ticaret Teorisi, ölçüğe göre artan getiriler ve aksak rekabet biçimlerinden kaynaklanan uzmanlaşmanın avantajlarını kullanan farklı bir bakış açısıyla uluslararası ticareti açıklamaya çalışan çalışmalar sonucunda şekillenmiştir. Bu alanda yapılan çalışmalara göre ticaret liberalizasyonu ile sübvansiyonların, fiyat kontrollerinin ve tayinleme sistemlerinin ortadan kaldırılması sonucunda kaynak tahsisinde etkinlik ve refah düzeyinde artış meydana gelecektir.

2. LİTERATÜR İNCELEMESİ

Yoksulluk sorunu, gelir düzeyleri ile yakından ilişkili olduğundan, ekonomik büyüme ile de ilişkili olduğu düşünülür. Bununla birlikte yoksulluğun belirleyicisi olabilecek unsurları tespit etmek amacıyla yapılan çalışmaların sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Bunlardan bir kısmı küreselleşmenin yoksulluk üzerindeki etkilerine odaklanmıştır. Konu ile ilgili çalışmalar iki farklı koldan ilerlemektedir. Bir grup araştırmacı küreselleşmenin yoksulluğu azaltıcı pozitif etkilerini ortaya koyarken, diğer bir grup ise küreselleşmenin yoksulluk artışına neden olduğunu iddia etmektedir. Küreselleşmenin olumlu etkileri, içsel büyüme teorisi ile bağlantıdır. Buna göre küreselleşme, ticaretin serbestleştirilmesi sayesinde ekonomilerin ihracatlarını artırarak büyümenin hızlanmasını sağlar. Yapılan çalışmaların çoğu birçok küreselleşmiş ülkelerde yoksulluğun azaldığını gösteren bulgular sunmaktadır. Klasik dış ticaret teorisi serbest dış ticaretin geliri artırdığını göstermiştir. Ek olarak, bu teoriler, işbölümü, teknoloji transferi ve artan yabancı sermaye girişi sayesinde büyüyen ekonomilerde gelirlerin artacağı ve yoksulluğun azalacağına işaret etmektedir.

Dollar ve Kraay (2002), tarafından yapılan çalışmada ekonomik açıklığın yoksulluk üzerinde doğrudan anlamlı bir etkisi bulunamamıştır. Bununla birlikte, uluslararası ticarete açıklığın büyüme ile pozitif, yoksulluk ile negatif ilişkili olduğu saptanmıştır. Böylece, uluslararası ticaretin büyüme oranlarını artırarak yoksulluğu azaltılabileceği kanısına varılmıştır.

Santarelli ve Figini (2002), 1970-1998 dönemini kapsayan 54 ülke verilerini kullanarak yaptıkları çalışmada serbest ticaretin nispi yoksulluğu etkilemediğini, mutlak yoksulluk verilerinin ise farklı sonuç verdiğini tespit etmişlerdir. Dolayısıyla serbest ticaret ve yoksulluk arasındaki ilişki ile ilgili kesin sonuca varılamamıştır.

Agenor (2002), düşük ve orta gelirli 11 ülke kapsamında küreselleşme ile yoksulluk arasında doğrusal olmayan bir ilişki olduğunu bulmuştur. Daha düşük küreselleşme seviyelerinde, küreselleşmenin yoksulluğu artırdığını, ancak daha yüksek bir küreselleşme seviyesinde, küreselleşmenin yoksulluğu azalttığı tespit etmiştir.

Santos-Paulino ve Thirlwall (2004), gelişmekte olan 22 ülkenin verilerini kullandıkları çalışmalarında, ticaretin serbestleştirilmesi politikalarının benimsenmesinin ihracat artışını teşvik ettiğini ancak ithalat artışını daha fazla artırarak ticaret ve ödemeler dengesinin kötüleşmesine yol açtığını bulmuşlardır

Neutel ve Heshmati (2006), 65 ülkenin 1995-2001 dönemi verileriyle yaptıkları çalışmalarında, küreselleşmenin, gelir dağılımı eşitsizliği ve mutlak veya görece olarak belirlenen daha düşük yoksulluk düzeyine yol açtığı sonucuna ulaşmışlardır.

Nwafor vd. (2007), çalışmalarında Nijerya için, serbest ticaretin yoksulluk üzerindeki etkisini incelemiştir. Dinamik denge modeli analiz yöntemi ile elde ettikleri sonuçlar, serbestleşmenin kentsel kesim için olumlu, geliri toprağa ve emeğe bağımlı olan kırsal kesim için olumsuz etkisi olduğunu saptamışlardır.

Beck, Levine ve Demirgüç-Kunt (2007), gelişmekte olan 68 ülke için 1980-2005 dönemine ait verileri kullanarak serbest ticaretin yoksulluk üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığını bulmuşlardır.

MacDonald ve Majeed (2010), küreselleşmenin eşitsizlik ve yoksulluğa etkisini incelemiştir. 1970-2008 dönemi için 65 gelişmekte olan ülkeye ait verileri kullanarak yaptıkları panel veri analizi sonucunda, finansal aracılığın düşük olduğu ülkelerde, ticaret açıklığı ile yoksulluk arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur. Ayrıca, finansal küreselleşmenin bir ölçüsü olarak kullanılan doğrudan yabancı yatırım girişinin GSYİH'ya oranı ile yoksulluk arasındaki ilişki de pozitifdir. Bununla birlikte, finansal aracılığın yüksek olduğu ülkeler için, doğrudan yabancı yatırım girişinin GSYİH'ya oranının ve ticaretin dışa açıklığının artması, yoksulluğun azalmasına yol açmaktadır.

Bergh ve Nilsson (2011)'un, ekonomik ve sosyal küreselleşme ile yoksulluk arasındaki ilişkiye dair analizleri, ticari liberalizasyon derecesi ile mutlak yoksulluk arasında güçlü bir negatif ilişki olduğunu göstermektedir. Sonuçlara göre, büyüme uzun vadede yoksulluğu azaltırken, küreselleşmenin yoksulluğu azaltıcı etkisinin sadece küçük bir kısmı büyüme aracılığıyla gerçekleşmektedir.

Lee (2014), en alt ve alt-orta gelir grubundaki ülkelerde finansal küreselleşmenin genel olarak gelir eşitsizliğini ve yoksulluğu artırdığını, ticari açıklık ile eşitsizlik ve yoksulluk arasında ise koşullu bir ilişki olduğunu tespit etmiştir.

Özcan ve Kar (2016), Türkiye'de ticaretin serbestleştirilmesinin yoksulluk üzerindeki etkisi üzerine yaptıkları çalışmada ticaretin serbestleştirilmesinin Türkiye'deki yoksulluğu azalttığı sonucuna ulaşmışlardır.

Şahbaz vd. (2016), Türkiye'de uzun dönemde dışa açıklık ve DYY girişlerinin yoksulluğu azalttığını saptamışlardır. Yapılan analizde, DYY ve yoksulluk arasında çift yönlü ve dışa açıklıktan yoksulluğa doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.

Li vd. (2022), ekonomik küreselleşmenin Asya ülkeleri arasındaki yoksulluk seviyelerindeki farklılıklar üzerindeki etkilerini analiz ettikleri çalışmada, Asya'da yoksulluk seviyelerinin önemli ölçüde azaldığı ve ekonomik küreselleşmenin bu değişime yardımcı olduğu tespit edilmiştir.

3. VERİ SETİ VE YÖNTEM

Türkiye için ticari ve finansal açıklığın yoksulluk üzerindeki etkisini araştıran bu çalışmanın veri seti 1987-2021 dönemini kapsamaktadır. Çalışmada ticari açıklık (OPEN) değişkeni [(ithalat + ihracat)/Reel GSYH] formülü ile hesaplanmıştır. Finansal açıklığın göstergesi olarak Doğrudan yabancı yatırım net girişler (FDII) verisi kullanılmıştır. Son zamanlarda yapılan ampirik çalışmalarda, güvenilir bir şekilde rapor edilen ve oldukça istikrarlı bir yapı arz eden “kişi başına tüketim harcaması” verilerinin yoksulluk göstergesi olarak kullanıldığı görülmektedir (Ravallion, 1992;

Woolard ve Leibbrandt, 1999; Odhiambo, 2008, 2009, 2010; Kar vd., 2012). Odhiambo'ya (2009) göre, kişi başına tüketim harcamaları, Dünya Bankasının “minimum bir yaşam standardını sağlayamama” şeklindeki yoksulluk tanımıyla da uyumludur. Esasen bu değişkenin yoksulluğu ölçmede kaliteli bir gösterge olmamasına rağmen proxy değişken olarak kullanılmasında bir sakınca bulunmamaktadır. Buna dayanarak, Türkiye için yoksul birey sayısı kesikli olarak hesaplandığından ve zaman serisi olarak elde edilememesi nedeniyle, bu çalışmada yoksulluk göstergesi olarak, kişi başına hane halkı nihai tüketim harcamaları yoksulluk (POV) göstergesi kullanılmıştır. Ayrıca çalışmada gayri safi yurt hasıla (GDP) bağımsız değişken olarak modele dahil edilmiştir. Değişkenlere ait veriler Dünya Bankasının veri tabanından elde edilmiştir. Analiz için kullanılan yoksulluk, doğrudan yabancı yatırımlar ve GSYH değişkenlerinin doğal logaritması alınmıştır.

Çalışmada yöntem olarak VAR analizi yapılacaktır. Bu yöntemin yapılabilmesi için öncelikle değişkenlerin birim kök içerip içermediği tespit edilmelidir. Bunun için Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) testi kullanılmıştır. Birim kök sonuçları aşağıda ki Tablo 1. de verilmiştir.

Tablo 1: Birim Kök Sonuçları

Değişkenler	ADF (sabit ve trend)		ADF (sabit)	
	DÜZEYDE Test İstatistiği	1. FARK Test İstatistiği	DÜZEYDE Test İstatistiği	1. FARK Test İstatistiği
lnPOV	-2.643	-5.551***	0.492	-5.533***
OPEN	-2.742	-5.215***	-0.667	-5.215***
lnFDII	-2.381	-5.678***	-2.102	-5.780***
lnGDP	-2.601	-6.018***	0.543	-6.014***

Not: ADF birim kök testinde gecikme uzunlukları belirlenirken Schwarz bilgi kriteri (SIC) kullanılmıştır. “***” %1 anlamlılık düzeyini göstermektedir.

Ele alınan değişkenlerin düzeyde durağan olmadıkları yani birim kök içerdikleri tespit edilmiştir. Değişkenlerin birim kök içermesi bir önceki değerleri ile ilişkili olduğu anlamına gelmektedir. Bu yüzden değişkenlerin birinci farklarında birim kök içermedikleri yani durağanlaştıkları söz konusudur. Bütün değişkenler I(1) %1 anlamlılık düzeyinde birinci farklarında durağanlardır. Değişkenler I(1) olduğu için Johansen eşbütünleşme testi uygulanmıştır.

Tablo 2: Johansen Eşbütünleşme Sonuçları

Özdeğer	İz İstatistiği	%5 Kritik Değer	Olasılık Değeri	Eş Bütünleşme Sayısı
0.435	41.071	47.856	0.186	Hiç Yok
0.410	22.179	29.797	0.288	En Çok 1 Tane
0.132	4.712	15.494	0.838	En Çok 2 Tane
0.000	0.012	3.841	0.910	En Çok 3 Tane
Özdeğer	Max-Eigen İstatistiği (ME)	%5 Kritik Değer	Olasılık Değeri	Eş Bütünleşme Sayısı
0.435	18.891	27.584	0.422	Hiç Yok
0.410	17.467	21.131	0.151	En Çok 1 Tane
0.132	4.699	14.264	0.779	En Çok 2 Tane
0.000	0.012	3.841	0.910	En Çok 3 Tane

Johansen eşbütünleşme analiz sonuçlarına göre hem iz hem de ME testine göre değişkenler arasında eşbütünleşme bulunamamıştır. Eşbütünleşme bulunamaması değişkenler arasında bir bütün olarak uzun dönemli bir ilişkinin olmadığı anlamına gelmektedir. Değişkenlerin hem I(1) olması hem

de aralarında uzun dönemli bir ilişki bulunmaması Var analizine uygunluk sağlamaktadır. VAR analizinin yapılabilmesi için değişkenlerin farkları alınıp model tahmin edilmiştir. Akaike bilgi kriteri (AIC), Shwarz bilgi kriteri (BIC), Hannan ve Quinn kriterlerine (HQ) bakılarak uygun gecikme uzunluğu olarak “1” olarak seçilmiştir. Tablo 3’te kurulan modele dair istatistik sonuçları verilmiştir.

Tablo 3: VAR Analizi İstatistik Sonuçları

	DLNPOV	DOPEN	DLNFDII	DLNGDP
R- kare	0.072493	0.063193	0.124136	0.039850
Düz R-kare	-0.060008	-0.070637	-0.000987	-0.097314
Hata Kareleri Top	0.069548	687.6696	6.620186	0.060860
Standart Hata	0.049838	4.955767	0.486246	0.046621
F istatistiği	0.547116	0.472189	0.992108	0.290529
Log olabilirlik	54.85198	-96.93219	-20.31963	57.05395
AIC	-3.021332	6.177708	1.534523	-3.154785
SC	-2.794589	6.404452	1.761267	-2.928041
Det. kalıntı kov	1.65E-06			
Log olabilirlik	32.44258			
AIC	-0.754096			
SC	0.152878			

Tablo 4: VAR Modeli

	DLNPOV	DOPEN	DLNFDII	DLNGDP
DLNPOV(-1)	0.381184	42.31731	1.714357	0.467859
	(0.54090)	(53.7849)	(5.27723)	(0.50598)
	[0.70473]	[0.78679]	[0.32486]	[0.92465]
DOPEN(-1)	-0.001370	0.056349	-0.003664	0.000319
	(0.00200)	(0.19888)	(0.01951)	(0.00187)
	[-0.68513]	[0.28333]	[-0.18777]	[0.17066]
DLNFDII(-1)	-0.006716	-1.580325	-0.003259	0.004325
	(0.01802)	(1.79231)	(0.17586)	(0.01686)
	[-0.37259]	[-0.88173]	[-0.01853]	[0.25651]
DLNGDP(-1)	-0.507931	-32.27115	2.236128	-0.560915
	(0.56434)	(56.1165)	(5.50599)	(0.52792)
	[-0.90004]	[-0.57507]	[0.40613]	[-1.06251]
C	0.041844	1.564842	-0.018558	0.055563
	(0.01486)	(1.47762)	(0.14498)	(0.01390)
	[2.81588]	[1.05903]	[-0.12800]	[3.99710]

Uygun gecikme uzunluğu ile tahmin edilen VAR modeli için matematiksel formül şu şekilde gösterilmektedir;

$$DLNPOV = 0.041844 + 0.381184 * DLNPOV(-1) - 0.001370 * DOPEN(-1) - 0.006716 * DLNFDII(-1) - 0.507931 * DLNGDP(-1) \quad (1)$$

Bu matematiksel denkleme göre dışa açıklık, doğrudan yabancı yatırımlar ve gelir ile yoksulluk arasında negatif bir ilişki vardır. Yani dışa açıklık, DYY ve gelirdeki artış yoksullukta azalışa yol açmaktadır. Tablo 5'te yoksulluğu etkileyen göstergeler olarak ele alınan değişkenlerin ne ölçüde etkin olduğunu Var modelinden elde edilen varyans ayrıştırması sonuçları ile verilecektir.

Tablo 5: Varyans Ayrıştırması Analiz Sonuçları

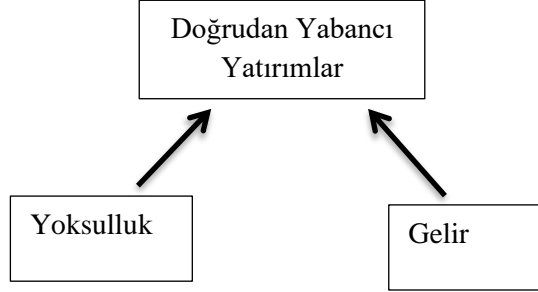
Period	S.E.	DLNPOV	DOPEN	DLNGDP	DLNFDII
1	0.049838	100.0000	0.000000	0.000000	0.000000
2	0.051495	94.41107	2.450461	2.774258	0.364213
3	0.051772	93.81084	2.930467	2.845626	0.413066
4	0.051814	93.66305	2.999634	2.863213	0.474103
5	0.051821	93.66030	3.003281	2.862432	0.473988
6	0.051822	93.65854	3.003644	2.863526	0.474293
7	0.051822	93.65826	3.003881	2.863515	0.474340
8	0.051822	93.65823	3.003893	2.863525	0.474356
9	0.051822	93.65822	3.003896	2.863525	0.474356
10	0.051822	93.65822	3.003897	2.863525	0.474356

Analiz sonuçlarına göre yoksulluk büyük ölçüde kendi şoklarınınca belirlenirken, 10 dönem sonunda sırasıyla en çok etkiyi dışa açıklık şokları ve gelir şoklarından en az şoku ise doğrudan yabancı yatırımlardan almaktadır.

Tablo 6: Granger Nedensellik Analizi Sonuçları

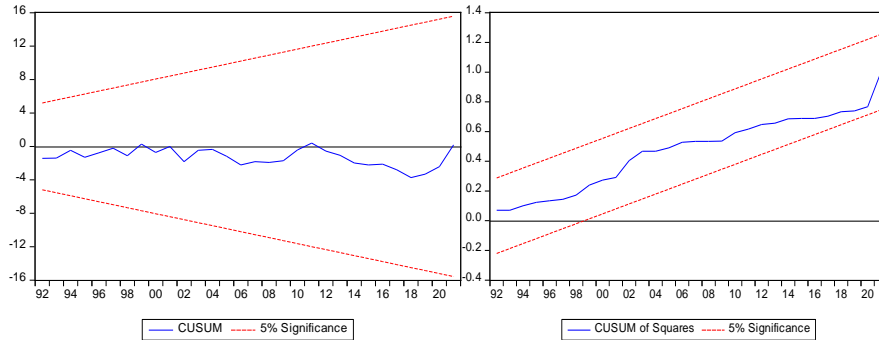
H0 Hipotezleri	F İstatistiği	Olasılık Değerleri
DOPEN, DLNPOV'nin Granger nedeni değildir	0.91432	0.3466
DLNPOV, DOPEN'in Granger nedeni değildir	0.46466	0.5007
DLNGDP, DLNPOV'nin Granger nedeni değildir	1.44034	0.2395
DLNPOV, DLNGDP'nin Granger nedeni değildir	0.80246	0.3775
DLNFDII, DLNPOV'nin Granger nedeni değildir	0.58906	0.4488
DLNPOV, DLNFDII'nin Granger nedeni değildir	4.02403	0.0539
DLNGDP, DOPEN'in Granger nedeni değildir	0.10705	0.7458
DOPEN, DLNGDP'nin Granger nedeni değildir	0.00228	0.9623
DLNFDII, DOPEN'in Granger nedeni değildir	1.12436	0.2974
DOPEN, DLNFDII'nin Granger nedeni değildir	0.03588	0.8510
DLNFDII, DLNGDP'nin Granger nedeni değildir	0.00425	0.9484
DLNGDP, DLNFDII'nin Granger nedeni değildir	4.04827	0.0533

Tablo 6’da Granger nedensellik analiz sonuçları rapor edilmiştir. Bu sonuçlara göre gelir ve doğrudan yabancı yatırımlar arasında %10 anlamlılık düzeyinde tek yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunmaktadır. Ayrıca yoksulluk ve doğrudan yabancı yatırımlar arasında da %10 anlamlılık düzeyinde tek yönlü nedensellik ilişkisi vardır. Yani yoksulluk ve Gelir düzeyi DYY’nin Granger nedenidir.

Şekil 1: Granger Nedenselliğın Yönü

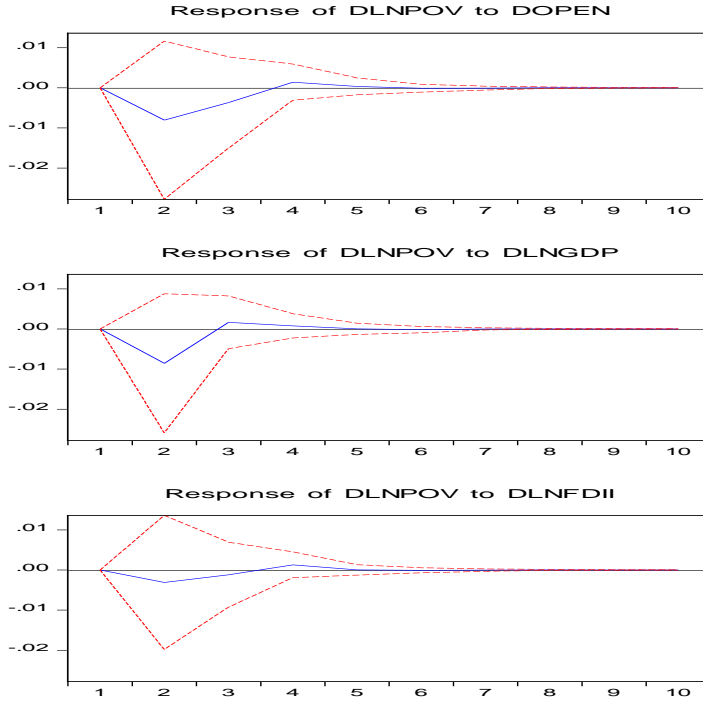
Değişkenlere ilişkin yapısal kırılmanın varlığını araştırmak üzere, CUSUM ve CUSUM SQ grafiklerinden yararlanılmıştır.

Şekil 2: CUSUM ve CUSUM SQ Yapısal Kırılma Testi Sonuçları

Her iki grafikten anlaşılacağı üzere güvenli bant arasında kalan çizgiler yapısal kırılmanın olmadığı anlamına gelmektedir. Bu sebeple herhangi bir kukla (dummy) değişken kullanımına gerek yoktur.

Response to Cholesky One S.D. (d.f. adjusted) Innovations ± 2 S.E.

Şekil 3: Etki-Tepki Analiz Sonuçları

VAR modelinin katsayılarının yorumlanması oldukça karmaşıktır. Bu sebeple VAR modellerinde, rassal hata terimlerinden birindeki bir standart sapmalılık şokun, içsel değişkenlerin şimdiki ve gelecekteki değerlerine olan etkisini gösteren etki tepki fonksiyonları yorumlanmaktadır. Tahmin edilen VAR modelinden hareketle DLNPOV'a uygulanan bir standart sapmalılık pozitif şok karşısında, diğer değişkenlerin tepkileri şekil 3'te gösterilmektedir. Analiz sonuçlarına göre bütün değişkenler verilen şok karşısında önce azalmakta daha sonra artarak tepki vermektedir. Yaklaşık dört dönem sonunda azalarak etkisi kaybolmaktadır.

SONUÇ

Bu çalışmada, ticari açıklık finansal açıklık ve yoksulluk değişkenleri arasındaki ilişkiler VAR analizi kullanılarak araştırılmıştır. VAR modeli değişkenlerin durağanlığını gerektirmektedir. Kullanılan değişkenler durağanlaştırılıp gecikme uzunluğu 1 olarak belirlenmiştir. Bu bilgi ile modele ait katsayılar elde edilerek model kurulmuştur. Buna göre dışa açıklık, DYY ve gelirdeki artış yoksullukta azalışa yol açmaktadır. VAR analizi sonucunda yoksulluğun daha çok kendi gecikmelerinden etkilendiği, dışa açıklık, DYY ve gelirin etkisinin zayıf olduğu saptanmıştır. Granger nedensellik analizi sonucunda ise yoksulluk, DYY ve gelir arasında tek yönlü nedensellik olduğu belirlenmiştir.

Çalışmanın sonuçları hakim literatür ile uyumlu görünse de Türkiye ekonomisi açısından bakıldığında yoksulluk ile dışa açıklık arasında çok güçlü bir ilişki saptanamamıştır. Bulunan ilişki dolaylı ve doğal olarak zayıftır. Bu nedenle Türkiye'de yoksulluğu azaltmaya dair uygulanacak politikaların gelir ya da doğrudan yabancı yatırım odaklı olması yoksullukla mücadele sürecini sekteye uğratacaktır. Yoksulluk çok boyutlu bir olgudur bu nedenle yoksullukla mücadelenin de çok boyutlu olması gerekmektedir. Yoksullukla mücadelede ekonomik büyüme, gelir dağılımında adalet gibi makro iktisadi politikalara ek olarak halkın barınma, eğitim, sağlık hizmetlerine erişim gibi en temel haklara ulaşımını mümkün kılacak sosyal politikalara da yer verilmesi gerekmektedir. Küreselleşme yoksulluk ilişkisi ile ilgili ise tartışmaların bir süre daha devam edeceği tahmin edilmektedir. Bir çok çalışma bu ilişkiye farklı boyutlardan bakılması gerektiğini göstermiştir. Ayrıca farklı ülkelerin, küresel ekonomiyle bütünleşme deneyimleri, kültürel ve demografik yapısı, ekonomik gelişmişlik

düzeyleri farklı olduğundan, küreselleşmenin yoksulluğa etkisini ayırtırmak tam olarak mümkün olmamaktadır.

Bu bağlamda hem ülke hem de ülke grubu açısından yoksulluk ile ilgili çalışmaların daha kapsamlı ve çok boyutlu yapılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Agenor, P.R. (2002). Does Globalization Hurt the Poor?. Policy Research Working Papers Series. No. 2922, 3-56.

Alkire, S. ve Roche, J. M. (2011). Beyond Headcount: Measures that Reflect the Breadth and Components of Child Poverty. OPHI Working Paper, No: 45.

Anowor, O. F., Ukwani, N. O., Ibiam, F. O. ve Ezekwem, O. S. (2013). Foreign direct investment and manufacturing sector growth in Nigeria. *International Journal of Advanced Scientific and Technical Research*, 5(3), 231-254.

Beck, T., Demirgüç-Kunt, A. ve Levine, R. (2007). Finance, Inequality and the Poor. *Journal of Economic Growth*, 12, 27-49.

Bergh, A. ve Therese N. (2011). Globalization and Absolute Poverty A Panel Data Study. IFN Working Paper. No.862: 1-33.

Dollar, D. Ve Kraay, A. (2002). Growth is Good for the Poor. *Journal of Economic Growth*, 7(3), 195-225.

Fakih, M. (2002). Runtuhnya Teori Pembangunan dan Globalisasi. Yogyakarta: Pustaka Pelajar.

Kar, M., Güloğlu, B., Nazlıoğlu, Ş. ve Ağır, H. (2012). The Financial Sector and Poverty in the MENA Countries, Ed. Joan Costa-Font, Europe and the Mediterranean Economy, Routledge, ISSN 1359-7957.

Lee, K.K. (2014). Globalization, Income Inequality and Poverty: Theory and Empirics. *Social Systems Studies*, 28, 109-134.

Li, Y., Wang, J. ve Oh, K. (2022). Effects of Globalization on the Convergence of Poverty Levels among Asian Countries. *International Economic Journal*, 36(2), 193-205.

MacDonald, R. ve Majeed, M.T. (2010). Distributional and Poverty Consequences of Globalization: A Dynamic Comparative Analysis for Developing Countries. Scottish Institute for Research in Economics Discussion Papers. No.62: 2-30.

Mutascu, M. ve Fleischer, A. (2011). Economic Growth and Globalization in Romania. *World Applied Science Journal*, 12(10), 1691-1697.

Neutel M. ve Heshmati A. (2006). Globalization, Inequality and Poverty Relationships: A Cross Country Evidence, IZA, Institute for the Study of Labor Discussion Papers, 2223.

Nwafor, M.C., Adenikinju, A.F. ve Ogujiuba, K.K. (2007). The Impact of Trade Liberalization on Poverty in Nigeria: Dynamic Simulations in CGE Model. *Poverty and Economic Policy Research Network Working Paper*, No.MPIA-2007-16.

Odhiambo, N. M. (2008). "Financial depth, savings and economic growth in Kenya: a dynamic casual relationship". *Economic Modelling* 25 (4), 704-713.

Odhiambo, N. M. (2009). "Finance-growth-poverty nexus in South Africa: a dynamic causality linkage". *The Journal of Socio-Economics*, 38, 320-5.

Odhiambo, N. M. (2010). "Is financial development a spur to poverty reduction? Kenya's experience". *Journal of Economic Studies*, Emerald Group Publishing, 37(3), 343-353.

Ozcan, G. ve Kar, M. (2016). Does Foreign Trade Liberalization Reduce Poverty in Turkey? *Journal of Economic and Social Development*, 3(1), 157-173.

Ravallion, M. (1992). Poverty Comparisons: A Guide to Concepts and Methods, Living Standards Measurement Study. Working Paper 88. World Bank, Washington, DC.

Seyidoğlu, H. (2015). Uluslararası İktisat; Teori, Politika ve Uygulama. İstanbul: Güzem Can Yayınları No:29.

Santarelli, E. ve Figini, P. (2002). Does Globalization Reduce Poverty? Some Empirical Evidence for Developing Countries. University of Bologna. Working Paper No.459, 1-40.

Santos-Paulino, A. Ve Thirlwall, A.P. (2004). The Impact Of Trade Liberalisation on Exports, Imports and the Balance of Payments of Developing Countries. *Economic Journal*, 114: 50-72.

Şahbaz, A., Buluş, A. ve Kaleci, F. (2016). The Relationship between Openness, Foreign Direct Investment, and Poverty: The Case of Turkey. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 15 (4), 1106-1117.

Todaro, M.P. ve Smith, S.C. (2006). In: Barnadi, D., editor. Pembangunan Ekonomi Haris Munandar, Interpreter. Translation from: Economic Development. 9th ed. Jakarta: Erlangga.

Woolard, I. ve Leibbrandt, M. (1999). Measuring poverty in South Africa. DPRU Working Papers No. 99/33 (October), Development Policy Research Unit, University of Cape Town.